

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Εαρινό Εξάμηνο 2018-19

Οικονομική Κοινωνιολογία

Διδάσκων: Δημήτρης Λάλλας

**Οικονομική Ανάπτυξη και
κοινωνικο-πολιτικός
μετασχηματισμός στις
αναπτυσσόμενες χώρες**

• Το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο

- Μεταπολεμικά, οι κοινωνιολόγοι της οικονομίας έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στις «καθυστερημένες» χώρες και περιοχές του μη δυτικού κόσμου.
- Η διερεύνηση του ρόλου των πολιτικών, πολιτισμικών και κοινωνικών θεσμών στην οικονομική ανάπτυξη, ως κεντρικός ερευνητικός προσανατολισμός της Οικονομικής Κοινωνιολογίας, αφορούσε πια τις «υπανάπτυκτες» χώρες.
- Τα αίτια αυτής της στροφής του ερευνητικού-επιστημονικού ενδιαφέροντος αφορούν τους γεωπολιτικούς συσχετισμούς που προέκυψαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο:
 - α) Διαδικασία αποαποικιοποίησης και δημιουργία νέων εθνών-κρατών
 - β) Ψυχρός πόλεμος, δημιουργία δύο κύριων συνασπισμών και οριοθέτηση σφαιρών επιρροής
 - γ) Συγκρότηση διεθνών οργανισμών και ο στόχος της οικονομικής ανάπτυξης
- Σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσονται οι θεωρίες του εκσυγχρονισμού, οι οποίες θέτουν ως άξονα τον ρόλο των δυτικών κρατών και διεθνών οργανισμών στην οικονομική ανάπτυξη, στην εκβιομηχάνιση, στο θεσμικό (κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό) μετασχηματισμό των «καθυστερημένων» χωρών του πλανήτη.

• Θεωρίες του εισυγχρονισμού

- Θεωρίες του εισυγχρονισμού αναπτύχθηκαν κυρίως από αμερικάνους κοινωνιολόγους και πολιτικούς επιστήμονες.
- Κεντρική παραδοχή των εισυγχρονιστικών θεωριών ήταν ότι οι «ιαθυστερημένες» χώρες αποτελούσαν παραδείγματα παραδοσιακών κοινωνιών.
- Τα δομικά χαρακτηριστικά αυτών των κοινωνιών αποτελούσαν προσκόμεμα στην αναπτυξιακή διαδικασία.
- Κάποιες θεωρίες εστίασαν στα ζητήματα της κουλτούρας, άλλες στην κοινωνική δομή και άλλες στον «παραδοσιακό» τύπο της προσωπικότητας, ως εμπόδια που δεν επέτρεπαν στις «ιαθυστερημένες» χώρες να ακολουθήσουν τον αναπτυξιακό δρόμο των ανεπτυγμένων χωρών του δυτικού κόσμου.

• Δομολειτουργικές προσεγγίσεις

- Δύο σημαίνοντες εκφραστές της δομολειτουργικής προσέγγισης είναι ο Μπερτ Χόζελιτς (1960) και ο Μάριον Λήβυ (1966).
- Αμφότεροι εστίασαν στα θεσμικά αυτά χαρακτηριστικά των «καθυστερημένων» χωρών τα οποία λειτουργούσαν ως αναχώματα στην αναπτυξιακή πορεία.
- Κατά τους Χόζελιτς και Λήβυ, η πρόσβαση σε θέσεις εργασίας και η διανομή αγαθών και υπηρεσιών δεν εξαρτάται από τις επιδόσεις των ατόμων αλλά από την ένταξη και συμμετοχή τους σε κάποια κοινωνική ομάδα στη βάση της ηλικίας, της φυλής, της συγγένειας, του φύλου.
- Επίσης, οι «καθυστερημένες» χώρες εμφανίζουν μικρό βαθμό διαφοροποίησης των ρόλων όσον αφορά τον καταμερισμό της εργασίας και, ως εκ τούτου, αντιμετωπίζουν προβλήματα παραγωγικότητας και αποδοτικότητας.

- Ο Μπερτ Χόζελιτς υποστήριζε ότι προκειμένου να εξασφαλιστεί η οικονομική ανάπτυξη χρειάζονται ριζικές θεσμικές αλλαγές των κοινωνιών αυτών.
- Η κεφαλαιακή συσσώρευση από μόνη της δεν μπορεί να εξασφαλίσει την οικονομική πρόοδο, καθώς χρειάζεται ένα νέο θεσμικό πλαίσιο, δηλαδή νέοι κανόνες, που να επιτρέπουν την αποδοτική αξιοποίηση του κεφαλαίου.
- Η ένταξη/συμμετοχή σε μια κοινωνική ομάδα και οι σταθεροί δεσμοί που συνεπάγεται η ένταξη αυτή δεν ευνοούν την οικονομική ανάπτυξη.
- Προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη:
 - α) αντικατάσταση του κριτηρίου της ένταξης από αυτό της επίδοσης
 - β) σύνθετος και εκτεταμένος καταμερισμός της εργασίας
 - γ) εξορθολογισμός
 - δ) καθολικότητα (θέσμιση και αποδοχή γενικών κανόνων)

- Ο Μάριον Λήβυ διέκρινε μεταξύ δύο πολιτισμικών παραδειγμάτων, του «παραδοσιακού» και του «ορθολογικού».
- Το «παραδοσιακό» πολιτισμικό παράδειγμα επιρρατεί στις κοινωνίες αυτές όπου η κοινωνική και οικονομική δράση ακολουθεί τους κανόνες της παράδοσης.
- Το «ορθολογικό» πολιτισμικό παράδειγμα αναφέρεται στις κοινωνίες οι οποίες επιδιώκουν την ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης και την αξιοποίηση αυτής στις τεχνολογικές εφαρμογές.
- Ο πρώτος τύπος κοινωνίας χαρακτηρίζεται από μειωμένο καταμερισμό της εργασίας και την αναπαραγωγή των παραδοσιακών τρόπων οικονομικής δράσης.
- Ο δεύτερος τύπος κοινωνίας χαρακτηρίζεται από αυξημένο και διευρυμένο καταμερισμό της εργασίας και πνεύμα επιχειρηματικότητας και καινοτομίας.

• Η διαδικασία του εκσυγχρονισμού

- Η απάντηση στο ερώτημα «τι προκαλεί τον εκσυγχρονισμό;» γνώρισε δύο βασικές απαντήσεις.
 - Η πρώτη εστιάζει στον ρόλο των οικονομικών, πολιτικών και πνευματικών ελίτ.
 - Η δεύτερη εστιάζει στο θεσμικό μετασχηματισμό των κοινωνιών.
-
- **Ο ρόλος των ελίτ**
 - Οι διανοητές που ανέπτυξαν την πρώτη απάντηση στο ζήτημα του εκσυγχρονισμού ανέδειξαν τον κρίσιμο ρόλο της διαμόρφωσης των πολιτικών, οικονομικών και πνευματικών ελίτ, οι οποίες είναι σε θέση να προκαλέσουν ριζικές αλλαγές στο πεδίο της πολιτικής, της οικονομίας και της κουλτούρας.
 - Ο Χόζελιτς υιοθέτησε την αντίληψη περί της ενεργούς και καινοτόμας οικονομικής δράσης των κοινωνικών ομάδων, οι οποίες είναι περιθωριοποιημένες και αποκλεισμένες από τη σφαίρα των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.
 - Οι κοινωνικές αυτές ομάδες, ως απάντηση στον αποκλεισμό τους, τείνουν να αναπτύσσουν έντονη οικονομική δράση, να εισαγάγουν καινοτόμες μορφές παραγωγής και εμπορίου, με αποτέλεσμα να αναδεικνύονται στη συνέχεια σε οικονομικές ελίτ.
 - Άλλοι συγγραφείς ανέδειξαν τον ρόλο της ελίτ της διάνοησης, τα μέλη της οποίας μπορούν να επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στην κουλτούρα (ήθη, νοοτροπίες, συμπεριφορές) και να πυροδοτήσουν την πολιτική δράση με προσανατολισμό την αλλαγή του πολιτικού και οικονομικού συστήματος.

- **Ο θεσμικός μετασχηματισμός**

- Για τους διανοητές που ακολουθούν τη παρσονική δομολειτουργική προσέγγιση, οι κοινωνικές δομές έχουν την ικανότητα της προσαρμογής στις νέες συνθήκες, προκειμένου να υπερβούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.
- Για παράδειγμα, η δομή-θεσμός της οικογένειας παύει (ή περιορίζεται ως προς το) να επιτελεί μια σειρά λειτουργιών, όπως η παραγωγή, η διανομή, η κατανάλωση, η κοινωνικοποίηση, ο κοινωνικός έλεγχος.
- Οι λειτουργίες εξειδικεύονται και αναλαμβάνονται από διαφορετικές δομές.
- Κατά τη φάση του εκσυγχρονισμού, οι οικονομικές λειτουργίες της παραγωγής και της διανομής επιτελούνται από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και τους θεσμούς της αγοράς.
- Επίσης, η εξειδίκευση των οικονομικών κλάδων με τον εντεινόμενο καταμερισμό της εργασίας αυξάνει την παραγωγικότητα.
- Ο ίδιος ο θεσμός της οικογένειας μετασχηματίζεται, καθώς από την εκτεταμένη, πατριαρχική οικογένεια περνάμε στην πυρηνική οικογένεια.
- Η οικονομική ανάπτυξη επιφέρει και αλλαγές στον τύπο κοινωνικής διαστρωμάτωσης, καθώς από κλειστός μετασχηματίζεται σε ανοιχτό, με την έννοια ότι η δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας αυξάνεται.
- Αλλαγές προκαλούνται, επίσης, όσον αφορά την *κουλτούρα* (απονομιμοποίηση των θρησκευτικών αντιλήψεων και πίστewων) και την *πολιτική κουλτούρα* (ενεργή δραστηριοποίηση των ατόμων στη δημόσια σφαίρα).

• Εισυγχρονισμός και κοινωνικές εντάσεις

- Οι οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτισμικοί και πολιτικοί μετασχηματισμοί που επιδιώκονται με τη διαδικασία του εισυγχρονισμού προοιαλούν συχνά συγκρουσιακά φαινόμενα.
- Όσο πιο γρήγορες και ριζικές είναι οι αλλαγές που επιφέρονται τόσο πιο πιθανή είναι η εκδήλωση φαινομένων κοινωνικής έντασης, αναταραχής και συγκρούσεων.
- Η αδυναμία πρόσβασης στην αγορά εργασίας, σε οικονομικούς πόρους, στο πολιτικό σύστημα, καθώς και η ανατροπή των παλιών εδραιωμένων τρόπων οικονομικής διαβίωσης και κοινωνικής ενσωμάτωσης αποτελούν σημαντικούς λόγους κοινωνικών συγκρούσεων.
- Κατά τους οπαδούς των εισυγχρονιστικών θεωριών και των μεταρρυθμίσεων, ο ρόλος του κράτους είναι κρίσιμος τόσο για την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας, των οικονομικών δραστηριοτήτων και της εκβιομηχάνισης όσο και για τον κοινωνικό έλεγχο και την εξομάλυνση των κοινωνικών εντάσεων.
- Ένα πολιτικό και πολιτισμικό μέσο νομιμοποίησης της νέας κοινωνικο-οικονομικής συνθήκης είναι, κατά τους θεωρητικούς του εισυγχρονισμού, η εθνικιστική ιδεολογία και η επακόλουθη συγκρότηση της εθνικής φαντασιακής κοινότητας και της εθνικής ταυτότητας.

• Η διαμόρφωση της σύγχρονης προσωπικότητας

- Η θεωρία του εκσυγχρονισμού επηρεάστηκε και από τον κλάδο της κοινωνικής ψυχολογίας.
- Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στους μηχανισμούς συγκρότησης και διαμόρφωσης της προσωπικότητας, προκειμένου να κατανοήσει τις διαδικασίες της κοινωνικής μεταβολής ή της ανάσχεσής τους.
- Η προσωπικότητα θεωρείται ως κρίσιμος παράγοντας όσον αφορά την κοινωνική αλλαγή.
- Οι περισσότερες μελέτες που ακολουθούν την ψυχολογική προσέγγιση δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη διαδικασία πρωτογενούς κοινωνικοποίησης, η οποία λαμβάνει χώρα στα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου και στην οποία εμπλέκεται σε μεγαλύτερο βαθμό η οικογένεια.
- Κατά τον Ντέιβιντ Μακλέλλαντ, η οικονομική ανάπτυξη οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στη δράση των ατόμων που διαπνέονται από το πνεύμα της επιχειρηματικότητας και τη θέληση για επιτυχία.
- Το κίνητρο της επιτυχίας, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στη χρηματική της διάσταση, διαμορφώνεται κατά τη διαδικασία της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης.
- Τα παιδιά αναπτύσσουν την τάση για επιτυχία, εφόσον οι γονείς τα μάθουν να είναι αυτόνομα και σίγουρα για τον εαυτό τους και συνάμα διατηρούν και εκφράζουν τις μεγάλες προσδοκίες που έχουν για αυτά.

- Ο Έβερρετ Χάγιεν (1962) συνείρινε τους τύπους προσωπιότηας, που διαμορφώνονται κατά τη διαδικασία της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης στις παραδοσιακές και στις μοντέρνες κοινωνίες.
- Στις παραδοσιακές κοινωνίες διαμορφώνεται ένας τύπος «αυταρχικής προσωπιότηας», καθώς το παιδί μεταβαίνει από το στάδιο του υπερπροστατευτισμού σε αυτό της αυταρχιότηας, όπου κεντρικό ρόλο έχει η πατρική φιγούρα. Το παιδί δεν είναι αυτόνομο και σε θέση να αντιμετωπίσει ορθολογικά τον περιβάλλοντα κοινωνικό κόσμο, τον οποίο αποδέχεται ως έχει. Με αυτό τον τρόπο, φτάνει στο σημείο να αποδέχεται την υπάρχουσα κοινωνική τάξη, την κοινωνική ιεράρχηση και τις μορφές αυθεντίας και εξουσίας.
- Στις σύγχρονες κοινωνίες, διαμορφώνεται ένας τύπος προσωπιότηας, ο οποίος είναι ικανός να διαχειριστεί έλλογα τον κοινωνικό κόσμο και να δράσει καινοτόμα. Οι γονείς προικαλούν στο παιδί μια «δημιουργική αγωνία», και αυτό το συναίσθημα παρωθεί τα παιδιά να «εμπλακούν» ενεργά με το κοινωνικό τους περιβάλλον.

• Τα αναπτυξιακά στάδια

- Ο Ουόλτ Ροστόου (*Τα στάδια της Οικονομικής μεγέθυνσης -1960-*) παρουσίασε ένα σύνθετο θεωρητικό σχήμα για τον εκσυγχρονισμό των κοινωνιών περιγράφοντας πέντε στάδια ανάπτυξης: **α)** παράδοση, **β)** μετάβαση, **γ)** απογείωση, **δ)** ωρίμανση και **ε)** υψηλή μαζική κατανάλωση.
- Ο Ροστόου θεωρούσε ότι προϋπόθεση για την εδραίωση του εκσυγχρονισμού (στάδιο της απογείωσης) είναι η «εισβολή» των ανεπτυγμένων κοινωνιών στις αναπτυσσόμενες.
- Η εισβολή του δυτικού ανεπτυγμένου κόσμου στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες μπορούσε να αποκτήσει δύο μορφές: **α)** άμεση στρατιωτική εισβολή και **β)** έμμεση εισβολή μέσω εντεινόμενων οικονομικών συναλλαγών και πολιτιστικών ανταλλαγών.
- Αυτές οι μορφές «εισβολής» προικαλούν έναν τύπο σοκ για τις αναπτυσσόμενες κοινωνίες.
- Απέναντι σε αυτή την εμπειρία του «σοκ», αναπτύσσεται πολλές φορές από τις εγχώριες πολιτικές ελίτ ένας «αντιδραστικός εθνικισμός», ο οποίος συμβάλλει κρίσιμα στον μετασχηματισμό και τον εκσυγχρονισμό των κοινωνιών αυτών.
- Οι νέες πολιτικές ελίτ χρησιμοποιώντας τον κρατικό μηχανισμό προχωρούν σε μια σειρά μεταρρυθμίσεων, όπως η αγροτική μεταρρύθμιση, η συγκρότηση μιας εθνικής αγοράς, η διαμόρφωση ενός εθνικού χρηματοοικονομικού και πιστωτικού συστήματος, η κατασκευή και ο εκσυγχρονισμός βασικών υποδομών (δίκτυα μεταφορών, ηλεκτροδότησης, υδροδότησης, τηλεφωνίας, εκπαίδευσης κ.λπ.).

- **Η κριτική απέναντι στις θεωρίες του εκσυγχρονισμού**

- Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, αρθρώθηκε ένας κριτικός αντίλογος απέναντι στις θεωρίες του εκσυγχρονισμού.
- Τα βασικά σημεία κριτικής αφορούν:
 - **α)** την αντίληψη για την ανάπτυξη ως μια ιστορικά δεδομένη, προδιαγεγραμμένη, μονόδρομη, θετική εξέλιξη, η οποία οδηγεί στη σύγκλιση (οικονομική και πολιτική) του αναπτυσσόμενου με τον ανεπτυγμένο δυτικό κόσμο
 - **β)** τις ιδεοτυπικές παραστάσεις για την σύγχρονη και την παραδοσιακή κοινωνία
 - **γ)** τη θέση ότι η πύκνωση των επαφών μεταξύ των αναπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων χωρών προωθεί την αναπτυξιακή διαδικασία των δεύτερων
 - **δ)** την ιδέα ότι το ερέθισμα για τον κοινωνικό/πολιτικό/οικονομικό μετασχηματισμό είναι κυρίως εξωγενές.

- **A) Κριτική στον «εθνοκεντρισμό» και την ιδέα της ανάπτυξης**
- Η τάση για θεωρητική γενίκευση στη βάση της εμπειρίας των δυτικών χωρών και συνάμα η έλλειψη επαρκούς ιστορικού και εμπειρικού υλικού για την πορεία της αναπτυξιακής διαδικασίας στις αναπτυσσόμενες χώρες υποστήριζαν τόσο την εθνοκεντρική αντίληψη όσο και την αντίληψη για τη μονόδρομη και αναπόφευκτη θεσμική σύγκλιση μεταξύ των ανεπτυγμένων, δυτικών χωρών και των αναπτυσσόμενων.
- Οι προσεγγίσεις αυτές δέχτηκαν σημαντική κριτική από διανοητές οι οποίοι ανέδειξαν το ότι η διαδικασία εκσυγχρονιστικού μετασχηματισμού των αναπτυσσόμενων χωρών δεν είναι δεδομένη και συχνά χαρακτηρίζεται από αποτυχίες, κοινωνικές συγκρούσεις λόγω των κοινωνικών ανισοτήτων και αποκλεισμών που η διαδικασία αυτή συνεπάγεται.
- Η δυτική εθνοκεντρική προσέγγιση, η οποία θέτει το παράδειγμα της οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης των δυτικών κοινωνιών ως το ιστορικά ανώτερο και αποδοτικότερο, δέχτηκε σφοδρή κριτική.

- **B) Ιδεότυποι των παραδοσιακών και των μοντέρνων κοινωνιών**
- Η κριτική απέναντι στις ιδεοτυπικές παραστάσεις των ανεπτυγμένων και παραδοσιακών κοινωνιών ανέδειξε αφενός τη μεγάλη ποικιλία των παραδοσιακών κοινωνιών και αφετέρου την συνύπαρξη παραδοσιακών και νεωτερικών στοιχείων τόσο στις παραδοσιακές όσο και στις ειμοντερνισμένες κοινωνίες.
- Για παράδειγμα, τα οικογενειακά, συγγενικά και τοπικά δίκτυα σχέσεων παρατηρούνται και λειτουργούν και στις μοντέρνες κοινωνίες.
- Επίσης, στις παραδοσιακές κοινωνίες μπορούν να εντοπιστούν τόσο οι αξίες της επιτυχίας και της επιχειρηματικότητας όσο και γραφειοκρατικές μορφές οργάνωσης των οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.
- Ο περιορισμένος καταμερισμός της εργασίας και η περιορισμένη δομική διαφοροποίηση των οικονομικών λειτουργιών δεν είναι απαγορευτικός για την οικονομική ανάπτυξη.
- Ένα άλλο σημείο κριτικής αφορά την ιδέα ότι ο εκσυγχρονισμός είναι μια διαδικασία η οποία αγγίζει και μετασχηματίζει μια κοινωνία καθολικά.
- Η νέα ιδέα που προτάθηκε ήταν αυτή του «επιλεκτικού εκσυγχρονισμού», δηλαδή της δυνατότητας εκσυγχρονισμού κάποιων σφαιρών (κατανάλωση, μέσα μαζικής μεταφοράς, μέσα επικοινωνίας, στρατιωτική δύναμη) και τη διατήρηση άλλων (πολιτικό σύστημα, παραγωγικό σύστημα).

- **Η θεωρία της εξάρτησης**

- Μια κριτική, η οποία βασίστηκε σε μια εμπλουτισμένη θεωρία της μαρξιστικής προσέγγισης για τον ιμπεριαλισμό, ανέδειξε τις αποτυχημένες αναπτυξιακές διαδικασίες σε χώρες της Λατινικής Αμερικής.
- Αυτό το ρεύμα σκέψης, το οποίο ονομάστηκε «Θεωρία της εξάρτησης», έφερε στο φως και ανέλυσε τις αρνητικές επιπτώσεις της διεθνοποίησης των καπιταλιστικών αγορών.
- Οι διανοητές που ανήκουν στη θεωρία της εξάρτησης επικαλούνταν τον όρο της «υπανάπτυξης» και όχι της «ιαθυστέρησης», προκειμένου να αναδείξουν το γεγονός ότι οι δυσκολίες ανάπτυξης των χωρών του Τρίτου κόσμου δεν οφείλονται στην απομόνωσή τους από τη διεθνή καπιταλιστική αγορά αλλά κυρίως στην ένταξη τους σε αυτή και στην εικετάλλευσή τους από τις χώρες του καπιταλιστικού κέντρου.

- Το θεωρητικό/αναλυτικό σχήμα του Ε. Βαλερστάιν για το «κοσμοσύστημα» αποτελεί μια από τις σημαντικές συνεισφορές αυτού του ρεύματος σκέψης.
- Ο Βαλερστάιν συμπυκνώνει τις αρνητικές επιπτώσεις της εκσυγχρονιστικής διαδικασίας στα εξής σημεία:
- 1) Η θέση εξάρτησης στο διεθνές εμπόριο και οι άνισες ανταλλαγές μεταξύ των «υπανάπτυκτων» και ανεπτυγμένων χωρών, που προέκυπταν από την ανισορροπία μεταξύ των φθηνών εξαγωγίμων προϊόντων και των ακριβών εισαγόμενων προϊόντων.
- 2) Εισβολή ξένων κεφαλαίων στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και η εκμετάλλευση του ντόπιου φθηνού εργατικού δυναμικού.
- 3) Εντεινόμενη δανειακή εξάρτηση των υπανάπτυκτων χωρών
- 4) Καθυστέρηση στην αναπτυξιακή διαδικασία

- Οι διανοητές της θεωρίας της εξάρτησης έκαναν λόγο για σχέσεις εξάρτησης μεταξύ της τοπικής αστικής τάξης με τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα των χωρών του καπιταλιστικού κέντρου.
- Η λύση που προέκριναν ήταν ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους για την εθνική αναπτυξιακή διαδικασία στην προοπτική του σοσιαλιστικού σχεδιασμού.
- Οι αδυναμίες της θεωρητικής αυτής προσέγγισης αφορούν την παράβλεψη των διαφορών ανάμεσα στις χώρες του λεγόμενου Τρίτου κόσμου και του ρόλου του τοπικού θεσμικού πλαισίου.
- Απέναντι σε αυτές τις αδυναμίες, κάποιοι θεωρητικοί της εξάρτησης ανέδειξαν τη σύνδεση των εξωγενών με τους τοπικούς παράγοντες, την ποικιλία και την αυτονομία της δράσης των τοπικών-εθνικών πολιτικών δυνάμεων στην κάθε χώρα της καπιταλιστικής περιφέρειας.

• **Ιστορική Κοινωνιολογία του εκσυγχρονισμού**

- Η ιστορικο-συγκριτική προσέγγιση αφενός επέκρινε το εξελικτικό πρότυπο αλλαγής που στηριζόταν στην υπόθεση της δομικής διαφοροποίησης και αφετέρου ανέδειξε την ιστορική ποικιλία των αναπτυξιακών διαδικασιών.
- Η *εξελικτική υπόθεση* υποστήριζε ότι η δυσλειτουργία των παραδοσιακών δομών αντιμετωπιζόνταν με τη σταδιακή διαφοροποίηση των κοινωνικών ρόλων και την εξειδίκευση των λειτουργιών των κοινωνικών θεσμών, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα.
- Από αυτή την άποψη η αλλαγή είναι η διαδικασία προσαρμογής της κοινωνίας στα προβλήματα που εγείρουν το φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον.
- Σε αυτή τη διαδικασία κυριαρχούν οι πιο αποτελεσματικοί θεσμοί, δηλαδή οι θεσμοί που μπορούν να προσαρμοστούν καλύτερα στα νέα δεδομένα και να διαχειριστούν αποδοτικότερα τα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα.
- Η εξελικτική υπόθεση βασιζόταν στην παραδοχή ότι οι ανεπτυγμένες δυτικές κοινωνίες βρίσκονται στο ανώτερο στάδιο εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών.

- Βασικές θέσεις της ιστορικο-συγκριτικής προσέγγισης
- α) Η πορεία προς τον εισυγχρονισμό δεν είναι γραμμική, μονόδρομη και ειρηνική.
- Η αφετηρία, η διαδικασία και τα αποτελέσματα του εισυγχρονιστικού μετασχηματισμού διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία.
- β) Η εισυγχρονιστική διαδικασία επηρεάζεται από διάφορους εξωγενείς παράγοντες (οικονομικοί, πολιτικοί, πολιτισμικοί) αλλά και από συγκυρίες (π.χ.: πόλεμος)
- γ) Η εισυγχρονιστική διαδικασία επηρεάζεται καθοριστικά από τον τρόπο αντίδρασης των ενδογενών παραγόντων στις πιθανές εξωγενείς προκλήσεις.
- Ο τρόπος δράσης και αντίδρασης απέναντι στην εισυγχρονιστική διαδικασία ποικίλει από την πλευρά των τοπικών κοινωνικών και πολιτικών ομάδων.

• Νέα Συγκριτική Πολιτική Οικονομία

- Μετά τη δεκαετία του 1960, εμφανίσθηκε μια νέα προσέγγιση για το ζήτημα της κοινωνικής μεταβολής στις χώρες της καπιταλιστικής περιφέρειας, η οποία ονομάστηκε «νέα συγκριτική πολιτική οικονομία».
- Η προσέγγιση αυτή αναγνώριζε αφενός την αδυναμία τόσο της θεωρίας της εξάρτησης όσο και αυτής του ειςυγχρονισμού σχετικά με την ανάδειξη των διαφορών της αναπτυξιακής πορείας κάθε χώρας, και αφετέρου την ανάγκη συγκριτικής και εστιασμένης σε κάθε χώρα μελέτης, προκειμένου να εξηγηθούν τα φαινόμενα της δυναμικής, της στασιμότητας και της παλινδρόμησης.
- Ορισμένοι διανοούμενοι συνέκριναν χώρες της Ανατολικής Ασίας, κάποιοι άλλοι επικεντρώθηκαν στη Λατινική Αμερική και ορισμένοι έκαναν συγκρίσεις ανάμεσα σε χώρες διαφορετικών περιοχών.

- Η Συγκριτική Πολιτική Οικονομία δέχεται τη σημασία των εξωτερικών συνθηκών (οικονομικών και πολιτικών), αλλά αναδεικνύει το γεγονός ότι οι επιδράσεις τους μπορεί να ποικίλλουν ανάλογα με το πλαίσιο αναφοράς.
- Κατά τους διανοητές αυτής της προσέγγισης, η επίδραση των εξωτερικών παραγόντων δεν είναι προκαθορισμένη αλλά επηρεάζεται από τις στρατηγικές ικανότητες του κράτους.
- Οι ικανότητες αυτές του κράτους εξαρτώνται από **α)** τους συνασπισμούς οικονομικών και κοινωνικών ομάδων, **β)** την πολιτιστική κληρονομιά που ενδέχεται να ενισχύει τη νομιμότητα των ηγετών, και **γ)** από θεσμικές συνθήκες οι οποίες επιδρούν στην αποτελεσματικότητα της κρατικής διοίκησης.
- Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει την ύπαρξη μιας ποικιλίας εκσυγχρονισμών.

- **Βιβλιογραφικές αναφορές/πηγές**

- Τριτζίλια Κάρλο, *Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*, μτφρ. Χ. Τσαμπρούνης, επιμ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Παπαζήσης, Αθήνα: 2004, σελ. 241-268.
- Wallerstein Immanuel, *Για να καταλάβουμε τον κόσμο μας: Εισαγωγή στην ανάλυση των κοσμοσυστημάτων*, μτφρ. Σ. Μαριέτος, Θύραθεν, Αθήνα: 2009.